

Opbygningen af Esajas' Bog: Udfordringen

Jeg vil i nogle artikler forsøge at give en oversigt over Esajas' Bogs litterære struktur og opbygning. I denne artikel vil jeg indledningsvis dele nogle grundlæggende overvejelser om udfordringen og som afslutning præsentere en bred, overordnet struktur for bogen i sit hele. Efterfølgende artikler vil udvide denne struktur og analysere den i flere detaljer. Det er altså muligt at springe de indledende betragtninger over og i slutningen af denne artikel springe direkte til helhedsoversigten.

Udfordringen

Opgave er ikke enkel. De forslag, som forskere har fremlagt i deres analyse af bogens struktur, er ofte ganske forskellige. Fx begynder bogens anden del ifølge nogle forskere i kapitel 34, for andre i kapitel 40 osv.

Dette har flere årsager. Ikke alene er Esajas' Bog en meget lang og kompliceret bog; den er også skrevet i en helt anden kultur end vores, og dens stilformer og genrer er umiddelbart fremmede for os. Og det er først i de seneste årtier, at forskere er begyndt at få øjnene op for den måde, hvorpå man i datidens hebraiske kultur skabte litterær struktur og enhed.

Udfordringen er altså kulturel og litterær; men den er også historisk. Den traditionelle vestlige tilgang til Esajas' Bog – og til stort set alle andre gammeltestamentlige bøger – har været præget af et udviklingshistorisk synspunkt. Man ledte efter den historiske oprindelse til bogens forskellige dele, de såkaldte kilder, og man tog for givet, at bogen var blevet udviklet og sammensat af forskellige grupper over en årelang periode. Denne såkaldte historistiske tilgang havde i øvrigt som forudsætning, at Gud ikke var involveret i bogens tilblivelse, og der er ikke her nogen tro på, hvad bibeltro forskere taler om som Helligåndens inspiration af Skriften.

Den kritiske, historistiske metode fik som konsekvens, at man aldrig kom til at se bogen som en sammenhængende enhed, og den har sat sit præg på de mest gængse og populære teorier om, hvordan og hvornår Esajas' Bog blev til.

Udfordringerne for den bibelkritiske metode

Udfordringerne til dette populære, kritiske synspunkt er både historiske, teologiske og litterære. Historisk er det en kendsgerning, at der intet vidnesbyrd findes fra oldtiden på, at noget afsnit af bogen eksisterede uafhængigt af de andre. De tidligste manuskripter fra De Døde Hav fra omkring år 100 f.v.t. indbefatter også to Esajas-bøger, begge i deres helhed og forbløffende lig de manuskripter, som vores nuværende Bibel bygger på.

Der er altså ingen **historisk** dokumentation for, endsiige nogen antydning fra oldtidens forfattere eller kilder om, at fx Esajas 40-66 blev opfattet som et selvstændigt værk, eller at dette var tilfældet for fx kapitel 56-66. Når man læser populærvenskabelige opslagsværker, får man let indtrykket af, at det er bekræftet og hævet over enhver tvivl, at fx Esajas 1-39 blev til omkring år 700 f.v.t. på assyrerrikets tid, at kapitel 40-55 blev skrevet og samlet i tiden lige efter eksilet i Babylon i slutningen af 500-tallet, og at Esajas 56-66 blev produceret under det persiske herredømme, måske midt i det femte århundrede eller senere. De fleste bibelkritikere har i øvrigt i deres proces med at finde såkaldte "kilder" opdelt Esajas' Bog i endnu flere uafhængige dele.

Historisk er der intet belæg for disse teorier. De skyldes intelligent og lærd spekulation, men er stadigvæk rent teoretiske konstruktioner uden faktiske historiske kilder udover, hvad man kan udlede af teksterne selv.

Og netop her kommer den **litterære** udfordring på banen. Nyere studier viser nemlig med stadig større tydelighed, at Esajas' Bog udgør en velkonstrueret litterær og tematisk enhed. Se hertil de forskellige artikler om opbygningen, som kommer på denne hjemmeside. Forestillingen om en gradvis og lagdelt tilblivelse, hvor forskellige forfattere og grupper hver lagde noget mere til bogen, må i lyset af vores nuværende viden om hebraisk litteratur generelt og bogen selv siges at være yderst tvivlsom. Vi kan ikke længere med nogen grad af selvkritik hævde, at man af bogen selv med sikkerhed kan udlede, hvad den historiske bibelkritik har postuleret, at den kunne.

Men hvad så med det **profetiske** – eller **teologiske** perspektiv? Kritiske forskere har på dette område peget på to elementer i Esajas' Bogs anden del fra kapitel 40-66, hvoraf man mener at kunne vise, at skriftet først er blevet til efter hjemkomsten fra Babylon.

Det første element er det faktum, at Esajas' Bog 40-48 indeholder to direkte henvisninger til den persiske konge Kyros (44,28; 45,19), som gav israelitterne lov til at vende tilbage til deres land. Et rationalistisk livssyn kan ikke acceptere en sådan fremtidsprofeti, hvor Gud gennem en profet forudsiger en begivenhed, der vil finde sted godt halvandet hundrede år tidligere. Derfor må henvisningen til Kyros og de udsagn i Esajas' Bog, som synes at forudsætte hjemkomsten fra folkets landflygtighed i Babylon, være skrevet efter begivenhederne. De er "profetier efter begivenheden", ofte betegnet med det latinske *vaticinium ex eventu*.

- Det samme rationalistiske livssyn betyder naturligvis også, at man ikke vil kunne acceptere hverken de gammeltestamentlige profetier om Jesus eller profetierne i Daniels som ægte profetier

Som konservativ bibeltroende kristen må man naturligvis forkaste den forudsætning, at Gud ikke kan forudsige fremtiden. Men kritikeres afvisning af mulighed for ægte profeti er ikke den eneste grund til at sætte spørgsmålstegn ved deres læsning af Esajas på dette område. Sagen er nemlig den, at Esajas langt fra er særlig præcis, når det gælder disse fremtidsprofetier. Eksilet er ikke særligt tydeligt eller specifikt beskrevet, og hjemkomsten fra Babylon er primært udtrykt ved poetiske referencer til udgangen af Egypten. Den velkendte tekst i Esajas 40 om røsten, der lyder i ørkenen og baner vej for Herren, har ingen direkte henvisninger til hverken eksilet i eller hjemkomsten fra Babylon; den taler faktisk om Guds komme fra Sinaj til sit tempel. Selv når det gælder omtalen af Kyros, må man huske, at Kyros var et persisk kongenavn, der ikke kun blev båret af den Store, som erobrede Babylon.

Min hovedpointe er ikke her at benægte, at Esajas giver en profeti, men at betvivle, at det automatisk betyder, at denne profeti var skrevet efter opfyldelsen. For hvis det havde været tilfældet, hvorfor tilføjede de mennesker, der skrev i Esajas' navn, ikke langt flere specifikke detaljer, der ville have bekræftet den profetiske opfyldelse? Det havde været let og enkelt at gøre.

Samtidig er det værd at observere, at Esajas netop i disse profetier lægger vægt på, at de vidner om, at Gud netop er den, der kender enden fra begyndelsen. Han er den første og den sidste og styrer historiens gang (se fx 44,6-7; 45,20-21). Var profetierne ikke ægte, må man konstatere, at disse udsagn er topmålet af bedrag.

En anden teologisk begrundelse, som kritikere i reglen har brugt som kriterium for at datere den anden halvdel af Esajas' Bog til efter hjemkomsten fra Babylon, er bogens opfattelse af Gud som skaber. Esajas fremhæver meget stærkt Guds suverænitet som både skaber og herre over historiens gang (se fx 40,25-26; 45,5-8.12.18-19; 48,12-13). Man kan ikke læse Esajas' Bog 40-48 uden at se Gud beskrevet som den, der skabte ud af intet ved sit ord. Men bibelkritikere har i tidligere generationer arbejdet ud fra et evolutionistisk syn på historien. Ifølge denne teori udvikledes de forskellige ideer sammen med udviklingen og forandringerne i samfundet. Og tanken om skabelse ud af intet, altså skabelse i kraft af Guds Ord, er i denne teori placeret som et sent produkt af den idéhistoriske udvikling. Man har ganske enkelt ikke ment, at det ville have været sociologisk muligt, at tanken om skabelse opstod på et tidligere tidspunkt.

- Denne evolutionistiske opfattelse af idéhistorien har naturligvis også haft betydning for synet på skabelsestanken og skabelsesteksterne i Bibelen i øvrigt, som fx i 1 Mosebog. Det er en væsentlig baggrund for den kritiske datering af disse tekster.

Der findes naturligvis hverken historisk eller filosofisk nogen begrundelse for at hævde, at tanken om skabelse af intet (*creatio ex nihilo*) først kan forekomme efter hjemkomsten fra eksilet. Et evolutionistisk mønster, hvor ideerne med absolut sikkerhed udvikles i lyset af den sociologiske udvikling, er en teori, der hører fortiden til.

Den bibeltro, konservative forsker kan roligt forkaste den kritiske forsknings grundlag for teorierne om Esajas' Bogs forskellige kilder og redaktionelle oprindelseshistorie. I stedet kan man med fornyet indsigt i hebraisk litteratur undersøge, hvordan bogen i sin helhed hænger sammen, altså den struktur, som bogen rent faktisk udviser.

Herunder følger en oversigt over bogens opbygning, inspireret af David A. Dorsey, *The Literary Structure of the Old Testament: A Commentary on Genesis-Malachi* (Grand Rapids: Baker Academic, 1999).

I første omgang præsenteres denne struktur uden yderligere kommentarer. En sådan struktur ser på bogen i dens helhed. For at forstå bogen er det også vigtigt at undersøge, hvordan de forskellige temaer udvikles i bogens forløb. Derved læses bogen både bagfra og forfra, og de to læsemåder supplerer hinanden. Efterfølgende artikler i denne serie vil uddybe strukturens elementer med flere detaljer, men også se mere på forløbet og udviklingen af temaer i bogen.

Struktur over Esajas' Bog

Bogen kan indeles i syv sektioner, der på typisk hebraisk manér opbygges som en spejlvendt parallel, en såkaldt kiasme, hvor fællestræk forbinder den første og den sidste sektion, den anden og den næstsidste sektion osv.

Sektion	Struktur			Indhold	Tekst	Noter
1	A			<p>Introduktion: budskaber med fordømmelse, appel og løfte om fremtidig genoprejsning</p> <ul style="list-style-type: none"> Begyndelse: kald til omvendelse (1:1-31) Fordømmelse af hykleriske ritualer og social uretfærdighed (1,10-15) Herrens øjne er skjulte, han hører ikke bønnerne, deres hænder er fulde af blod (1,15) Ulv og lam går sammen, løven æder strå (11,6-7) 	1,1-12,6	<p>Historisk krise omkring 735 f.v.t.: angrebet fra Syrien og Israel.</p> <p>Fællestræk for kapitel 1 og 66:</p> <ul style="list-style-type: none"> Omtale af dem, der "brød" med Herren (1,2; 66,24: hebraisk <i>pæsha</i>) Sabbat og nymånefest (1,13 og 66,23).
2		B		<p>Orakler om folkeslagene: Ydmygelsen af den store fjende, kongen af Babylon</p> <ul style="list-style-type: none"> Babylons fald først, i midten og sidst i denne sektion (13-14; 21 og 27) 	13,1-27,13	<ul style="list-style-type: none"> Modsætningen til Herrens tjener i Esajas 52,13-53,12 Selvophøjelse versus ydmyghed (14,12-14; 51,13)
3			C	<p>Ve-råb: Stil ikke på jordiske magter!</p> <ul style="list-style-type: none"> Afgudsdyrkelsens dårskab (30,22; 31,7) Håb: en vej gennem ørkenen, Herrens herlighed skal ses (35,1-10) 	28,1-35,10	<ul style="list-style-type: none"> Sammenlign fx kapitlerne 35 og 40
4			D	<p>Centret: historiske beretninger viser Herrens suveræne magt over alle jordiske og himmelske magter</p>	36,1-39,8	<p>Historisk krise ved assyrerkongen Sankeribs angreb i 701 f.v.t.</p>
5			C'	<p>Herrens/Jahves magt: stol ikke på afguder!</p> <ul style="list-style-type: none"> Afgudsdyrkelsens dårskab (44,6-20; 45,20-21) Håb og trøst: en vej gennem ørkenen, Herrens herlighed skal ses (40,1-11) 	40,1-48,22	
6		B'		<p>Messias: Ophøjelsen af den ydmyge Herrens tjener</p>	49,1-54,17	<ul style="list-style-type: none"> Modsætningen til Babylons konge, Lucifer, i kapitel 14 Selvophøjelse versus ydmyghed (14,12-14; 51,13)
7	A'			<p>Afslutning: budskaber med fordømmelse, appel og løfte om fremtidig genoprejsning</p> <ul style="list-style-type: none"> Begyndelse: kald til omvendelse (55,1-56,1) Fordømmelse af hykleriske ritualer og social uretfærdighed (58,1-14) Herrens ansigt skjult, han hører ikke bønnerne, deres hænder er fulde af blod (59,1-3) Ulv og lam går sammen, løven æder strå (65,25) 	55,1-66,24	